

Kristina Ranđelović¹
Snežana Stojiljković
Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

UDK 159.923.2.072-057.875
159.942.53-057.875

SELF-ORIJENTACIJA I SUBJEKTIVNA I PSIHOLOŠKA DOBROBIT KOD STUDENATA²

Sažetak: Osnovni cilj istraživanja je testiranje prediktivne moći različitih tipova self-orijentacije u predviđanju dobrobiti studenata. Konstrukt self-orijentacije proističe iz Teorije samoodređenja i obuhvata Integrisani self, Ego-investirani i Impersonalni self. Dobrobit je određena uz pomoć dve komponente: 1) Subjektivna dobrobit – zadovoljstvo životom i 2) Psihološka dobrobit – smisao života. Uzorak je prigodnog tipa i obuhvata 392 studenta sa različitih fakulteta iz Kragujevca, Niša i Kosovske Mitrovice, starosti od 18 do 36 godina ($AS=21.15$; $SD=2.43$). Od toga je 166 mladića (42.3%) i 226 devojaka (57.7%). Za procenu self-orijentacije korišćen je Upitnik ego funkcionisanja, a za merenje dobrobiti Skala opšteg zadovoljstva životom i Skala smisla života. Sprovedene su dve odvojene hijerarhijske regresione analize, u kojima su prediktori tipovi self-orijentacije, a kriterijumi se razlikuju (zadovoljstvo životom i smisao života). Redosled ubacivanja prediktora isti je u obe analize (Integrisani self, Ego-investirani i Impersonalni self). Nalazi sugerišu usvajanje modela iz trećeg koraka. Predikcioni model koji sadrži sva tri tipa self-orijentacije pokazao se statistički značajnim u predviđanju zadovoljstva životom ($F_{(3,388)} = 15.347$; $p < .01$) i objašnjava ukupno 34.2% varijanse kriterijuma. Kao najbolji prediktor izdvojio se Impersonalni self ($\beta = -.506$; $p < .01$), zatim Integrisani ($\beta = .247$; $p < .01$) i na kraju Ego-investirani ($\beta = .129$; $p < .01$). Za predviđanje smisla života, takođe je usvojen model sa svim tipovima self-orijentacije ($F_{(3,388)} = 101.500$; $p < .01$) i on objašnjava 44% varijanse kriterijuma. I u ovom modelu, Impersonalni self je najbolji u predviđanju smisla života ($\beta = -.601$; $p < .01$), a slede ga Integrisani ($\beta = .236$; $p < .01$) i Ego-investirani self ($\beta = .135$; $p < .01$). Rezultati su u skladu sa pretpostavkama Teorije samoodređenja i potkrepljeni su prethodnim empirijskim nalazima.

Ključne reči: self-orijentacija, subjektivna i psihološka dobrobit, zadovoljstvo životom, smisao život, Teorija samoodređenja

Uvod

Self-orijentacija

Teorijsku osnovu koncepta self-orijentacije predstavlja taksonomija self-sistema koju su predložili Hodžins i Ni (Hodgins & Knee, 2002). Reč je o organizmič-

¹ Adresa autora: kristina.kasic@yahoo.com

² Rad je urađen u okviru projekta 179002: *Indikatori i modeli usklađivanja porodičnih i poslovnih uloga*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ko-humanističkoj konceptualizaciji selfa čiji je okvir Teorija samoodređenja (Self Determination Theory – SDT; Deci & Ryan, 1985, 2002). Ovi autori smatraju da su ljudi proaktivna bića koja teže psihološkom rastu i integraciji, tj. da ljudi imaju prirodnu težnju ka uspostavljanju sve veće organizacije i integracije selfa. Prema Hodžinsu i Niu (2002), self poseduje inherentnu organizmičku suštinu i obuhvata motivacioni deo i kognitivno-razvojne dispozicije. U osnovi zdravog psihološkog razvoja leži proces organizmičke integracije selfa, a on je omogućen kada socijalni kontekst dozvoljava zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba (autonomija, kompetencija i povezanost s drugima). Pojedinač koji ima zadovoljene ove bazične psihološke potrebe oseća se autentično, autonomno i vredno. Socijalna sredina svojim uticajem može doprineti ili sprečiti (poremetiti) zadovoljenje svih, ili nekih od psiholoških potreba, i na taj način omogućiti ili onemogućiti prirodnu težnju čoveka ka samoregulaciji i samoaktualizaciji.

Socijalna sredina takođe utiče na prirodu ego-funkcionisanja, čineći je više ili manje otvorenom za životna iskustva i više ili manje samoodređujućom u regulaciji ponašanja. Self koji funkcioniše u podržavajućem socijalnom kontekstu razvija otvorenost prema iskustvima i autonomnu regulaciju ponašanja. Kvalitet ego funkcionisanja tada zavisi od uspešnosti sistema da integriše spoljašnja i unutrašnja iskustva u već postojeće strukture, kao i od sposobnosti adaptacije ovih struktura kada su suočene sa novim uticajima i iskustvima (Majstorović, Legault & Green-Demers, 2008).

Motivacija koja je u osnovi self-struktura veoma je značajna za to kako se osoba suočava sa postojećim iskustvima, naročito sa novim (Hodgins & Knee, 2002). Self-orijentacija je pojam koji se koristi za označavanje prevalentne orijentacije sistema u regulisanju stanja motivisanosti. S obzirom na self-orijentaciju i stepen integrisanosti selfa, autori smatraju da je moguće razlikovati tri tipa ego-sistema: integrisani self, ego-investirani self i impersonalni self.

Integrirani self predstavlja harmonični i integrisani self-sistem koji poseduju osobe koje se razvijaju i funkcionišu u socijalnom kontekstu koji omogućava zadovoljenje sve tri bazične psihološke potrebe. Ove osobe su orijentisane ka organizmičkom rastu i integraciji, tj. njihovo ponašanje je podstaknuto intrinzičnim motivima i ciljevima. Drugim rečima, pojedinci sa integrisanim selfom funkcionišu autonomno. Oni otvoreno i bez iskrivljavanja prihvataju nova iskustva, koja ne doživljavaju kao pretnju, već kao priliku za rast i razvoj ličnosti. Svoj doživljaj vrednosti zasnivaju na tome šta one zaista jesu, tj. na tome šta je njihova prava suština, dakle, na autentičnom selfu (Hodgins & Knee, 2002).

Ego-investirani self poseduju osobe koje se razvijaju i funkcionišu u sredini koja ne podržava prirodnu težnju ka psihološkom razvoju i integraciji. Osobe sa ovim tipom selfa nisu doživljavale autonomnu podršku tokom detinjstva (Hodgins & Knee, 2002). Ovo ima kao posledicu to da pojedinac usmerava svoja ponašanja prema spoljašnjim zahtevima i pritiscima, a ne prema onome što zaista želi. On razvija lažnu sliku o sebi koja je u skladu sa onim što sredina odobrava, a ne sa onim što pojedinac zaista jeste.

Impersonalni self predstavlja najniži stepen integracije selfa. Za razliku od ego-investiranog selfa, koji se razvija kada sredina ne pruža autonomnu podršku po-

jedincu, impersonalni self se formira u uslovima koji onemogućavaju zadovoljenje sve tri bazične psihološke potrebe – za autonomijom, kompetencijom i povezanošću (Deci & Ryan, 1985). Osobama sa ovim tipom selfa ne nedostaje samo autonomna regulacija ponašanja, već i intencionalnost (Deci & Ryan, 1991; prema Hodgins & Knee, 2002). Ove osobe karakteriše amotivacija ili potpuni nedostatak motivacije. One nemaju sposobnost da razviju self koji će ih u izvesnom stepenu čuvati od „ugrožavajuće“ realnosti.

Devedesetih godina XX veka sprovedeno je nekoliko istraživanja koja ukazuju na vezu između ego-funkcionisanja i određenih načina ponašanja. Rezultati istraživanja Katera i Rajana (Kasser & Ryan, 1993; 1996) ukazuju na postojanje pozitivne povezanosti između intrinzičnih težnji i samoaktualizacije i vitalnosti i negativne povezanosti sa depresijom, narcizmom i fizičkim simptomima. Ekstrinzične težnje negativno koreliraju sa indikatorima dobrobiti čoveka. Ni i Cukerman (Knee & Zuckerman, 1996; prema Hodgins & Knee, 2002), u jednom od svojih istraživanja, proučavali su autonomnu i kontrolisanu orijentaciju kao moderatore sklonosti u službi selfa (self-serving bias), koja se definiše kao odbrambena tendencija ljudi za preuzimanjem odgovornosti za uspeh, ali ne i za neuspeh. Pretpostavka je bila da će self-determinisani pojedinci (oni koji imaju visoku autonomnu orijentaciju, a nisku kontrolisanu) pokazivati manji stepen sklonosti u službi selfa. Nađeno je da ispitanici koji imaju autonomnu orijentaciju (karakterističnu za integrisani self) ne pokazuju prisustvo pomenute tendencije. Suprotno tome, kontrolisana orijentacija (karakteristična za ego-investirani i impersonalni self) pozitivno korelira sa upotrebom sklonosti u službi selfa, odbrambenih mehanizama i samohendikepirajućih strategija. Ni i Cukerman (Knee & Zuckerman, 1998; prema Hodgins & Knee, 2002) proučavali su i upotrebu samohendikepiranja, koja se definiše kao tendencija stvaranja prepreka sopstvenom uspehu u cilju pružanja izgovora za neuspeh i očuvanja samopoštovanja u slučaju doživljenog neuspeha. Rezultati su pokazali da self-determinisani pojedinci manje koriste ovu vrstu odbrane. Hodžins, Kestner i Dankan (Hodgins, Koestner & Duncan, 1996; prema Majstorović, Legault & Green-Demers, 2008) su otkrili da kontrolisano funkcionisanje vodi ka defanzivnom ponašanju u socijalnom životu čoveka. Pojedinci sa ne-autonomnom regulacijom manje uživaju i manje su iskreni i otvoreni u socijalnim interakcijama u poređenju sa pojedincima koji imaju autonomnu regulaciju ponašanja. Sve u svemu, nalazi pomenutih istraživanja pokazuju da je self-determinacija povezana sa manjom upotrebom odbrambenih strategija. To je u skladu sa pretpostavkom da je u osnovi autonomnog funkcionisanja integrisani self koji nema potrebu za odbranom od postojećeg iskustava.

Dobrobit – određenje pojma

Koncept dobrobiti je teško operacionalizovati zbog nejasnih kriterijuma za utvrđivanje njegovog značenja. Dobrobit se odnosi na optimalno psihološko funkcionisanje i iskustvo i obuhvata dve komponente. Prva je *subjektivna dobrobit*, koja se oslanja na hedonizam i koja je najviše zastupljena u radovima Dinera i saradnika (Diener, Suh & Oishi, 1997). Druga je *psihološka dobrobit*, koja svoje izvorne postavke ima u eudemonizmu i čiji je najistaknutiji predstavnik Rif sa saradnici-

ma (Ryff & Singer, 2006). Prema hedonističkoj perspektivi (Kahneman, Diener & Schwarz, 1999), subjektivna dobrobit se sastoji od zadovoljstva i sreće. Nasuprot tome, eudemonizam (Ryan & Deci, 2001) psihološku dobrobit povezuje sa aktualizacijom ljudskih potencijala.

Subjektivna dobrobit obuhvata tri komponente: zadovoljstvo životom, učestalost doživljavanja prijatnih emocija (radost, sreća, ljubav, zadovoljstvo, ponos i sl.) i učestalost doživljavanja neprijatnih emocija (tuga, bes, anksioznost, krivica, stid i sl.), koje se često zajedno nazivaju sreća (Diener et al., 1997). Dakle, zadovoljstvo životom obuhvata dve komponente: kognitivnu i emocionalnu, a podrazumeva opštu kognitivnu evaluaciju vlastitog života ili procenu zadovoljstva pojedinim aspektima života (prijateljstvo, brak, porodica, zdravlje, posao i drugo), prema sopstvenom i jedinstvenom setu kriterijuma (Pavot & Diener, 1993).

Prema eudemonističkom gledištu, potrebno je razlikovati one potrebe (želje) koje su samo subjektivne i čije zadovoljenje vodi ka trenutnoj sreći i one potrebe koje su u korenu ljudske prirode i čije ostvarenje dovodi do ljudskog rasta i razvoja. Prema Votermenu (Waterman, 1993), eudemonija, odnosno psihološka dobrobit, postiže se kada su životne aktivnosti povezane sa dubljim vrednostima na holistički način. Rif i Kejs (Ryff & Keyes, 1995) psihološku dobrobit razlikuju od subjektivne dobrobiti i formulišu višedimenzionalni pristup merenju psihološke dobrobiti. Pomenuti pristup obuhvata šest različitih aspekata ljudske aktualizacije: autonomiju, lični rast, samoprihvatanje, smisao života, kompetenciju i pozitivne međuljudske odnose. Smisao života se može definisati kao spoznaja reda, sklada i svrhe u ličnoj egzistenciji, težnja ka ciljevima koji su vredni truda, njihovo ostvarenje i propratni osećaj ispunjenja (Zika & Chamberlain, 1992).

Rezultati mnogobrojnih istraživanja ukazuju na to da je dobrobit najbolje razmatrati kao višedimenzionalni pojam koji obuhvata hedonističke i eudemonističke aspekte. Tako, na primer, Kompton i saradnici (Compton, Smith, Cornish, & Qualls, 1996), proučavajući odnos između 18 indikatora dobrobiti i mentalnog zdravlja, identifikuju dva faktora – jedan predstavlja subjektivnu dobrobit, a drugi lični rast i razvoj (psihološka dobrobit). Međutim, iako ovi rezultati upućuju na to da se dva aspekta dobrobiti razlikuju, izvesna preklapanja u njihovoj strukturi upućuju na potrebu da se istraživanja ovog konstrukta odvijaju uzimajući u obzir oba pravca. Na sličnu potrebu ukazuju i rezultati još jednog istraživanja (King & Napa, 1998) u kom je od ispitanika zatraženo da procene karakteristike dobrog života: i pojam sreće i pojam smisla su se pokazali kao relevantni. Takođe, analiza niza indikatora mentalnog zdravlja ukazuje na postojanje dva faktora – jedan se odnosi na sreću, a drugi na smisao života (McGregor & Little, 1998).

Prema Teoriji samoodređenja (Self Determination Theory – SDT; Deci & Ryan, 1985, 2002), samoaktualizacija (eudemonija) predstavlja ključni aspekt psihološke dobrobiti. Naime, SDT nastoji objasniti šta to znači aktualizirati sebe i na koji način se to postiže. Pomenuta teorija naglašava da je dobrobit direktna funkcija zadovoljenja bazičnih psiholoških potreba (Ryan & Deci, 2000). Zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba dovodi do psihološkog rasta (kroz mehanizme intrinzične motivacije), integriteta (kroz internalizaciju i asimilaciju kulturnih obrazaca) i psiho-

loške dobrobiti (psihološko zdravlje i zadovoljstvo životom). Teorija samoodređenja pretpostavlja da je zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba prediktor razvoja, integriteta, optimalne motivacije (samomotivacije), odnosno zdravlja i dobrobiti svakog čoveka (Ryan & Deci, 2000).

Dakle, od stepena zadovoljenja bazičnih psiholoških potreba zavisi tip self-orijentacije ili ego funkcionisanja koji će se razviti. Ovi tipovi selfa dalje se vezuju za indikatore dobrobiti. S obzirom na to problem istraživanja može se izraziti sledećim pitanjima: „Da li su tipovi self-orijentacije statistički značajni prediktori dobrobiti, tj. zadovoljstva životom i smisla života?“; „Koji od ovih tipova self-orijentacije je najbolji prediktor dobrobiti?“.

Metod

Uzorak

Istraživanjem je obuhvaćeno 398 studenata osnovnih akademskih studija sa različitih fakulteta u Kragujevcu, Nišu i Kosovskoj Mitrovici. Nakon uklanjanja univarijantnih ($z > +/- 3.29$) i multivarijantnih autlejera (prema kritičnim vrednostima Mahalanobis distanci; Tabachnik & Fidell, 2007) u uzorku je ostalo 392 ispitanika. Od toga je bilo 166 mladića (42,3%) i 226 devojaka (57,7%). Reč je o prigodnom uzorku koji uključuje studente starosti od 18 do 36 godina ($AS=21,15$; $SD=2,43$).

Instrumenti

Upitnik ego funkcionisanja (The Ego Functioning Questionnaire – EFQ; Majstorović, Legault & Green-Demers, 2004) obuhvata 30 ajtema kojima se procenjuju tipovi selfa: integrisani self, ego-investirajući i impersonalni self. Format odgovora je u vidu skale Likertovog tipa sa sedam stupnjeva procene (1 – potpuno netačno; 7 – potpuno tačno). Teorijski raspon skorova na subskali Integrisanog selfa kreće se od 11 do 77, za Ego-investirajući self od 9 do 63 i za Impersonalni self od 10 do 70. Primeri ajtema su: „*Najdraže su mi one aktivnosti koje me potpuno ispunjavaju i koje omogućavaju moje lično izrastanje*“ (integrisani self), „*Nagrade i priznanja od drugih su mi veoma važni*“ (ego-investirani self) i „*Često se osećam otuđenim(om) od drugih*“ (impersonalni self). U jednom skorašnjem istraživanju, sprovedenom u našoj sredini na uzorku prosvetnih radnika (Randelović, Stojilković i Milojević, 2013), pouzdanost instrumenta je zadovoljavajuća (Integrisani self $\alpha = .76$; Ego-investirani self $\alpha = .74$ i Impersonalni self $\alpha = .75$).

Skala opšteg zadovoljstva životom (Penezić, 1996) sadrži 20 ajtema, u okviru kojih se 17 odnose na procenu opšteg zadovoljstva životom, dok preostala tri predstavljaju indikatore situacijskog zadovoljstva životom. Reč je o petostepenoj skali Likertovog tipa (1 – uopšte se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem), koja je nastala kao rezultat integracije sledećih skala: *Skala zadovoljstva životom* (*Satisfaction With Life Scale* – SWLS; Larsen, Diener & Emmonos, 1985) – 5 ajtema; *Skala opšteg zadovoljstva* (Bezinović, 1988) – 7 ajtema; *Skala pozitivnih stavova prema životu* (*Positive Attitudes Toward Life* – PATL; Grob, 1995) iz koje je uzeto pet ajtema i tri ajtema iz *Skale uživanja u životu* (*Joy in Life Scale* – JLS; Grob, 1995) koja služi

za procenu situacijskog zadovoljstva. Raspon skorova iznosi 20–100, a viši rezultat označava i veće zadovoljstvo životom.

Skala smisla života predstavlja adaptaciju PIL skale (Purpose in Life Test; Crumbaugh i Maholick, 1964; prema Debats, 1996), koju su uradili Vulić-Prtorić i Bubalo (2006), a kojom se ispituje emocionalni aspekt smisla života, tj. kvalitet egzistencije, kao i kognitivni aspekt smisla života, tj. svrhu egzistencije. Sadrži 23 ajtema sa petostepenim Likertovim skalama za odgovore (1 – uopšte se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem). Raspon rezultata je od 23 do 115, a viši rezultat označava i veću smislenost života.

Metodi analize podataka

U cilju testiranja relacija između tipova selfa i različitih komponenti dobrobiti korišćena je hijerarhijska regresiona analiza. Kao prediktorske varijable u model su uključeni tipovi selfa. U prvom koraku ubačen je Integrisani self, u narednom Ego-investirani i na kraju Impersonalni self. Zadovoljstvo životom i smisao života tretirane su kao kriterijske varijable.

Rezultati

Deskriptivne karakteristike i interkorelacije varijabli

Inicijalne analize su sprovedene postupcima deskriptivne statistike, najpre je utvrđen stepen izraženosti varijabli i normalnost distribucija, a onda i interkorelacije varijabli. Rezultati dobijeni deskriptivnom statističkom analizom prikazani su u tabeli 1. Uočava se da je najveća varijabilnost u rezultatima na subskali Ego-investiranog i Impersonalnog selfa. Takođe, vrednosti na svim varijablama odstupaju od normalne distribucije.

Tabela 1. Deskriptivni pokazatelji osnovnih varijabli istraživanja (N=392)

Varijable	Raspon	AS	SD	Sk	Ku	K-S	α
Integrisani self	2.45 -6.73	4.92	.78	-.322	-.101	.062**	.70
Ego-investirani self	1.00-6.67	4.25	1.03	-.144	-.351	.043*	.77
Impersonalni self	1.00-6.10	2.76	1.07	.694	.060	.084**	.85
Zadovoljstvo životom	2.10-5.00	3.82	.59	-.388	-.256	.050*	.91
Smisao života	2.30-5.00	3.99	.53	-.648	-.163	.098**	.89

* $p < .05$; ** $p < .01$; K-S – vrednost Kolmogorov-Smirnovljevog statistika

Korelaciona analiza podataka pokazuje da postoje statistički značajne korelacije između različitih self-orijentacija (tipova selfa) i zadovoljstva životom i smisla života. Ove korelacije kreću se od niskih, preko umerenih, pa do visokih. Značajnost korelacija izostala je samo između Ego-investiranog selfa i pomenutih aspekata dobrobiti (tabela 2).

Tabela 2. Linearne korelacije između varijabli

Varijable	Integrirani self	Ego-investirani self	Impersonalni self	Zadovoljstvo životom	Smisao života
Integrirani self	–				
Ego-investirani self	.103*	–			
Impersonalni self	-.159**	.291**	–		
Zadovoljstvo životom	.341**	.007	-.508**	–	
Smisao života	.346**	-.015	-.599**	.749**	–

Tipovi self-orientacije kao prediktori različitih aspekata dobrobiti

Da bi se utvrdilo u kojoj meri su pojedini tipovi selfa značajni prediktori dobrobiti studenata, urađene su dve hijerarhijske regresione analize – u prvoj je kriterijum bilo zadovoljstvo životom, a u drugoj smisao života. Sledi prikaz dobijenih rezultata.

U prvom koraku, Integrirani self pokazao se kao statistički značajni prediktor zadovoljstva životom ($F_{(1, 390)} = 51.225$; $p < .01$). Ovaj tip selfa umereno korelira sa zadovoljstvom životom ($R = .341$) i objašnjava 11.6% varijanse kriterijuma ($R^2 = .116$). β i koeficijent semi-parcijalne korelacije pokazuju nezavisan doprinos pomenutog prediktora u predikciji kriterijuma ($\beta = .341$; $sr^2 = .116$; $p < .01$).

Uvođenje Ego-investiranog selfa dodatno objašnjava samo 1% varijanse kriterijuma ($F_{(2, 389)} = 25.742$; $p < .01$), i ta promena nije statistički značajna. Dakle, ukupno 11,7% varijanse zadovoljstva životom objašnjeno je Integriranim i Ego-investiranim selfom. Integrirani self ($\beta = .344$; $p < .01$) i dalje ostvaruje značajan jedinstveni doprinos predikciji zadovoljstva životom, dok to nije slučaj sa Ego-investiranim selfom ($\beta = -.028$; $p > .05$).

U poslednjem koraku, dodavanje Impersonalnog selfa povećava procenat objašnjene varijanse kriterijuma za 22.6%. Interesantno je da u ovom koraku i Ego-investirani self postaje značajan prediktor zadovoljstva životom ($\beta = .129$; $p < .01$). Poslednji model objašnjava ukupno 34.2% varijanse zadovoljstva životom ($F_{(3, 388)} = 15.347$; $p < .01$).

Na osnovu vrednosti kvadriranih semiparcijalnih korelacija i β -koeficijenata iz poslednjeg modela, uočava se da Impersonalni self ima najveću prediktivnu moć za zadovoljstvo životom, a slede ga Integrirani self i Ego-investirani. Shodno rezultatima, usvojen je treći predikcioni model (tabela 3).

Tabela 3. Hijerarhijska regresiona analiza – predikcija zadovoljstva životom na osnovu različitih self-orijentacija (tipova selfa)

Model	R	R ²	Promena u R ²	β	p	sr ²
I korak	.341**	.116**	.116**			
Integrirani self				.341**	.000	.116
II korak	.342**	.117**	.001			
Integrirani self				.344**	.000	.117
Ego-investirani self				-.028	.557	-.09
III korak	.585**	.342**	.226**			
Integrirani self				.247**	.000	.080
Ego-investirani self				.129**	.003	.022
Impersonalni self				-.506**	.000	-.255

Napomena: sr² – kvadrirane semiparcijalne korelacije; **p < .001; N = 392

U drugoj hijerarhijskoj regresionoj analizi kriterijum je bio smisao života. I ovde, kao i u prethodnoj, u prvom koraku je ubačen Integrirani self, koji se pokazao kao značajan prediktor smisla života ($F_{(1,390)} = 52.881$; $p < .01$). Ova self-orijentacija umereno korelira sa pomenutim kriterijumom ($R = .346$) i objašnjava 11.9% varijanse istog ($R^2 = .119$). Dodavanje Ego-investiranog selfa dodatno objašnjava svega 3% varijanse smisla života ($F_{(2,389)} = 27.025$; $p < .01$), a ta promena nije statistički značajna. Ukupno 12.2% varijanse smisla života je objašnjeno Integriranim i Ego-investiranim selfom. U trećem koraku, dodavanje Impersonalnog selfa povećava procenat objašnjene varijanse kriterijuma za 31.8%. Kao i u prethodnoj analizi i u ovoj, u poslednjem koraku Ego-investirani self postaje značajan prediktor smisla života ($\beta = .135$; $p < .01$). Poslednji model objašnjava ukupno 44% varijanse kriterijuma ($F_{(3,388)} = 101.500$; $p < .01$). Vrednosti kvadriranih semiparcijalnih korelacija i β -koeficijenata iz poslednjeg modela, pokazuju da se Impersonalni self izdvaja kao najbolji prediktor smisla života ($\beta = -.601$; $p < .01$), zatim je to Integrirani self ($\beta = .236$; $p < .01$) i na kraju Ego-investirani ($\beta = .135$; $p < .01$). Stoga, uzet je treći model kao najbolji u predviđanju smisla života (tabela 4).

Tabela 4. Hijerarhijska regresiona analiza – predikcija smisla života na osnovu različitih self-orijentacija (tipova selfa)

Model	R	R ²	Promena u R ²	β	p	sr ²
I korak	.346**	.119**	.119**			
Integrirani self				.346**	.000	.119
II korak	.349**	.122**	.003			
Integrirani self				.351**	.000	.121
Ego-investirani self				-.051	.284	-.002
III korak	.663**	.440**	.318**			
Integrirani self				.236**	.000	.052
Ego-investirani self				.135**	.001	.016
Impersonalni self				-.601**	.000	-.318

Napomena: sr² – kvadrirane semiparcijalne korelacije; **p < .001; N = 392

Diskusija i zaključak

Osnovni cilj istraživanja bio je ispitivanje da li i u kojoj meri tipovi self-orijentacije ili ego funkcionisanja predviđaju subjektivnu i psihološku dobrobit. Rezultati hijerarhijske regresione analize pokazali su da se Integrisani self u sva tri modela izdvaja kao statistički značajan prediktor zadovoljstva životom i smisla života. Impersonalni self predstavlja najbolji prediktor oba aspekta dobrobiti, a slede ga Integrisani i Ego-investirani. Integrisani i Ego-investirani self je u pozitivnoj korelaciji sa oba aspekta dobrobiti, dok je Impersonalni u negativnoj korelaciji sa subjektivnom i psihološkom dobrobiti.

Dobijeni nalazi mogu se protumačiti u kontekstu Teorije samoodređenja (Self Determination Theory – SDT; Deci & Ryan, 1985, 2002) i osnažiti rezultatima prethodnih istraživanja. Najveći nezavisan doprinos negativnog smera koji Impersonalni self ima u predikciji zadovoljstva i smisla životom, može se objasniti time što Impersonalni self predstavlja najmanji stepen integracije selfa, tj. najdisfunkcionalniji način funkcionisanja ličnosti. Osobe sa ovim tipom selfa poseduju izvesne mehanizme odbrane, ali ih koriste neefikasno. Kao posledica toga, ove osobe mogu biti lako preplavljene negativnim mislima i osećanjima. Zato se one povlače od novih iskustava, držeći se rutinskih, repetitivnih aktivnosti i socijalne izolacije. Takve osobe veruju da je postizanje željenih rezultata van njihove kontrole i da postignuće umnogome zavisi od sreće ili sudbine. One imaju osećaj nemogućnosti kontrole svega što se njima dešava i nesposobne su da izađu na kraj sa promenama. Nemotivisane su i ne žele nikakve promene. Ovaj tip selfa može biti relativno trajan način ego funkcionisanja, ali se može razviti i privremeno kod pojedinaca čije je iskustvo isuviše diskrepantno da bi bilo integrisano (npr. posle doživljene velike psihičke traume) (Hodgins & Knee, 2002). Ovi maladaptivni načini reagovanja i intenzivna negativna osećanja neminovno umanjuju kvalitet života, odnosno subjektivnu i psihološku dobrobit. Negativna korelacija između Impersonalnog selfa i subjektivne i psihološke dobrobiti potvrđena je i ranijim istraživanjima (Majstorović, Legault & Green-Demers, 2008).

Integrisani self je na drugom mestu po značajnosti u predikciji oba aspekta dobrobiti. Kao najviši stepen integracije i zrelosti selfa, karakteristike osoba koje ga poseduju u najvećoj meri jesu spontanost i uživanje u socijalnim interakcijama. Osoba sa ovim tipom selfa je otvorena za promene i nova iskustva i spremna za istraživanje i doživljavanje unutrašnje i spoljašnje realnosti (Majstorović, Legault & Green-Demers, 2008). Integrisani self može se nazvati „istinitim selfom“ (true self) i osobe koje ga poseduju imaju puno osećanje slobode. Stoga je pozitivna povezanost između ovog tipa selfa i zadovoljstva životom i smisla života smisljena. Značajno je napomenuti da je ovaj rezultat saglasan sa nalazima ranijih istraživanja istim instrumentom (Majstorović, Legault & Green-Demers, 2008).

U drugom koraku hijerarhijske regresione analize Ego-investirani self ne predstavlja statistički značajan prediktor oba aspekta dobrobiti. Ovo je u skladu sa rezultatima istraživanja Majstorovića i saradnika (Majstorović et al., 2008), prema kojima ne postoji značajna korelacija ovog tipa selfa kako sa zadovoljstvom, tako i sa smislom života. Međutim, uključivanje Impersonalnog selfa u predikcioni mo-

del dovodi do promene na način da Ego-investirani self postaje statistički značajan. Ovo može ukazivati na određeni moderatorski efekat između tipova selfa u efektu na dobrobit. Stoga bi naredna istraživanja trebala da uključe ispitivanje postojanja ovakvog odnosa između pomenutih varijabli.

Nađena pozitivna povezanost Ego-investiranog selfa sa zadovoljstvom i smislom života može se objasniti time da pojedinci sa ovim tipom selfa mogu funkcionisati adaptivno i funkcionalno do stepena do kog se njihova predstava o njima uklapa u kontekst u kome egzistiraju. Drugim rečima, ego-investirani self može u izvesnom stepenu osobi pružiti zadovoljavajuće interpersonalne relacije i zadovoljstvo sobom i životom. Ove osobe teže ekstrinzičnim ciljevima, kao što su slava, bogatstvo, moć i slično. One se ponašaju rigidno, selektivno opažaju i shvataju realnost, željne su da njihove akcije i postignuća primete i pohvale drugi. Lažna slika o sebi pruža u izvesnom stepenu osećanje sopstvene vrednosti. Kada iskustva nisu u skladu sa tom slikom, pojedinac nastoji da kroz izbegavanje, iskrivljavanje i poricanje događaja i informacija očuva postojeću sliku o sebi kako bi zadržao osećanje vrednosti sopstvenog bića. Ljudi koji funkcionišu na ovaj kontrolisani način prihvataju realnost u meri u kojoj se ona podudara sa njihovim ego-investiranim aspektima, a poriču, izbegavaju ili iskrivljuju realnost do stepena do kog se ona razlikuje od njihovog lažnog selfa (Hodgins & Knee, 2002). Dakle, ukoliko okolina nije isuviše ugrožavajuća, tj. ukoliko mehanizmi odbrane pružaju adekvatnu odbranu od realnosti, onda je ovaj tip selfa pozitivno povezan sa zadovoljstvom i smislom života. Ukoliko dođe do ozbiljnog ugrožavanja slike o sebi, onda se može govoriti o negativnom efektu ovog tipa selfa na dobrobit pojedinaca.

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju važnost ispitivanja načina funkcionisanja ego sistema za dobrobit ljudi. Prema Teoriji samoodređenja (Self Determination Theory – SDT; Deci & Ryan, 1985, 2002), socijalni kontekst utiče na psihološki razvoj čoveka. U meri u kojoj socijalna sredina omogućava zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba (autonomija, kompetencija i povezanost), ljudi će se razvijati i funkcionisati na zdrav način, a u meri u kojoj su nezadovoljene – funkcionisaće neadaptivno i na neoptimalan način. Dakle, bazične psihološke potrebe predstavljaju osnovu za samomotivaciju, kao i uslove koji podstiču ili koče razvoj pozitivnih obeležja ličnosti. Od stepena zadovoljenja ovih potreba, kao što je već rečeno, zavisi i način ego funkcionisanja i dominantnost intrinzičke ili ekstrinzičke motivisanosti.

Na kraju bi trebalo skrenuti pažnju na heterogenost uticaja iz socijalnog okruženja, što znači da sredina može na različite načine da deluje u različitim sferama čovekovog života i u različitim periodima razvoja ličnosti. Tako, na primer, osoba može imati zadovoljene psihološke potrebe sa značajnim drugima (članovima svoje porodice, partnerom, prijateljima) ili pak, da se oseća samoodređujuće generalno u životu, a da na poslu to nije slučaj. Osim toga, važno je naglasiti da istraživanja pokazuju da porodica igra veoma važnu ulogu u razvoju određenog tipa selfa. Ako dete živi u disfunkcionalnoj porodici, u kojoj se svako pravo na slobodan izbor guši i gde nedostaju toplina, ljubav i pozitivne povratne informacije o uspešnosti njegovih akcija, teško da se može razviti integrisani self, bez obzira na to što u kasnijim godinama života osoba može imati podržavajuće i optimalno radno okruženje. Dakle,

smatra se da razvoj određenog tipa selfa zavisi pre od funkcionalnosti ili disfunkcionalnosti porodice u kojoj se određena osoba razvija, nego od radnog konteksta. Bredšo (Bradshaw, 1988; prema Greenberg, 1994) ističe da disfunkcionalna porodica osiromašuje detetov kapacitet za potpunim autonomnim funkcionisanjem. Prema ovom autoru, potpuna „sloboda“ – shvaćena kao mogućnost ostvarenja potencijala ličnosti, moguća je samo u okviru zdrave i funkcionalne porodice. Stoga praktične implikacije našeg istraživanja idu u smeru razvijanja i negovanja adekvatnog i podsticajnog socijalnog okruženja i stvaranja odgovarajućih uslova u različitim sferama ljudskog funkcionisanja (npr. porodični, vaspitno-obrazovni, profesionalni i dr.). Prepoznavanje važnosti socijalnog konteksta odrastanja osnova je zaključka da akcenat treba da bude na porodičnom okruženju, jer se tu stvara kapacitet za optimalno ili maladaptivno funkcionisanje osobe i kasnije tokom života.

Literatura

- Bezinović, P. (1998). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Compton, W. C., Smith, M. L., Cornish, K. A. & Qualls, D. L. (1996). Factor structure of mental health measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 406–413.
- Debats, D. L. H. M. (1996). *Meaning in life: Psychometric, clinical and phenomenological aspects*. Preuzeto sa: <http://docserver.ub.rug.nl/eldoc/dis/ppsw/inhoud.html>
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.
- Diener, E., Suh, E. & Oishi, S. (1997). Recent findings on subjective well-being. *Indian Journal of Clinical Psychology*, 24, 25–41.
- Greenberg, G. (1994). *The self on the shelf: Recovery books and the good life*. New York: SUNY Press.
- Grob, A. (1995). Subjective well-being and significant life events across life span. *Swiss Journal of Psychology*, 54(1), 3–18.
- Hodgins, S. H. & Knee, R. C. (2002). The integrating self and conscious experience. In E. L. Deci & R. M. Ryan (Eds.) *Handbook of Self-Determination Research* (pp. 87–100). Rochester: The University of Rochester Press.
- Kahneman, D., Diener, E. & Schwarz, N. (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage Found.
- Kasser, T. & Ryan, R. M. (1993). A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 410–422.
- Kasser, T. & Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280–287.
- King, L. A. & Napa, C. K. (1998). What makes life good? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 156–165.

- Larsen, R. J., Diener, E. & Emmons, R. A. (1985). An evaluation of subjective well-being measures. *Social Indicators Research*, 17(1), 1–17.
- Majstorović, N., Green-Demers, I. & Legault, L. (2004). Construction and validation of the Ego-functioning questionnaire. Paper presented at the 7 th European Conference on Psychological Assessment, Malaga, Spain.
- McGregor, I. & Little, B. R. (1998). Personal projects, happiness and meaning: On doing well and being yourself. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 494–512.
- Pavot, W. & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164–172.
- Penezić, Z. (1996). *Zadovoljstvo životom – provera konstrukta*. Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.
- Randelović, K., Stojiljković, S. i Milojević, M. (2013). Personalni faktori sindroma izgaranja kod nastavnika u okviru teorije samoodređenja. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 45(2), 260–281.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166.
- Ryff, C. D. & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719–727.
- Ryff, C. D. & Singer, B. H. (2006). Best news yet on six-factor model of well-being. *Social Science Research*, 35, 1103–1119.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics (5th edn)*. Boston: Pearson Education.
- Vulić-Protić, A. & Bubalo, J. (2006). Skala smisla života. U: *Zbirka psiholoških skala i upitnika* (str. 49). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Waterman, A. S. (1993). Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 678–691.
- Zika, S. & Chamberlain, K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, 83, 133–145.

Kristina Randelović, Snežana Stojiljković

SELF-ORIENTATION AND SUBJECTIVE AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF STUDENTS

Summary

The basic goal of the research was to examine the predictive powers of different types of self-orientation in well-being prediction. The construct of self-orientation comes from the Theory of self-determination and it includes Integrated self, Ego-invested self and Impersonal self. Well-being is defined by two components: 1) Subjective well-being – satisfaction with life and 2) Psychological well-being – the sense of life. The sample consists of 392 students from different faculties from Kragujevac, Nish and Kosovska Mitrovica, aged between 18 and 36 years ($AS=21.15$; $SD=2.43$). 166 are male (42.3%) and 226 female students (57.7%). In order to measure self-orientation the Ego Functioning Questionnaire was used, and for measuring well-being the Scale of general satisfaction with life and the Scale of the sense of life were used. Two separate hierarchical regression analyses were conducted. In both analyses, the predictors were types of self-orientation, and the criteria are different (satisfaction with life and the sense of life). The sequence of inserting predictors is the same in both analyses (Integrated self, Ego-invested self and Impersonal self). The findings suggest the acceptance of the model from the third step. The prediction model that includes all three types of self-orientation has shown statistically significant in the prediction of satisfaction with life ($F_{(3,388)} = 15.347$; $p < .01$) and it explains 34.2% of the criteria variance. Impersonal self stands out as the best predictor ($\beta = -.506$; $p < .01$), followed by Integrated self ($\beta = .247$; $p < .01$) and finally Ego-invested self ($\beta = .129$; $p < .01$). A model was accepted also for the prediction of the sense of life, with all types of self-orientation ($F_{(3,388)} = 101.500$; $p < .01$) and it explains 44% of the criteria variance. In this model also, the Impersonal self is the best at predicting the sense of life ($\beta = -.601$; $p < .01$), followed by Integrated self ($\beta = .236$; $p < .01$) and Ego-invested self ($\beta = .135$; $p < .01$). The results are in accordance with the assumptions of the Self-determination theory and are supported by preceding empirical findings.

Key words: self-orientation, subjective and psychological well-being, satisfaction with life, sense of life, Self-determination theory

